№ 75 Մայիսի 29 (Մայիսի 11) 1881 Մայիսի 29 (Մայիսի 11) № 75

ՏԱՄՆԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

ՄՇԱԿ

Տարեկան գինը 10 բուռ. կես տարվանը 6 բուռ։
Առանձին համարները 3 կոպեկով։

Թերթը լույս է տալիս Մշոյ Խմբագրատան մեջ։

Ստացողներին տրվում են Մշոյ Խմբագրատան մեջ։

Redaktor. Redakcia «Mshak»

Խմբագրատունը բաց է առաւաւոտեան 10—2 ժամ
(Բացի կիրակի եւ տան օրերից)

Ձեռագրերը չեն տարվում է ամեն լեզուով։

Ցայտագրությունների համար վճարում են
իւրաքանչիւր բառին 2 կոպեկ։

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Հրէաների ջարդը։—ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ։ Նամակ Երեւանից։ Ներքին լուրեր։—ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ։ Միջազգային կոնֆերենցիա։ Խաղաղ Նամակ Գերմանիայից։—ԻՍԱՆՆ ԼՈՒՐԵՐ։—ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ։ — ՑԱՆՑԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ։ — ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ։ Դաւիթ բէկ։

ՀՐԷԱՆԵՐԻ ՋԱՐԴԸ

—

Վերջին օրերը Ռուսաստանի մի քանի անկիւնում կատարված հրէաների ջարդը ասելի է տալիս մայրաքաղաքների ուսումնասիրի ազատասիրա մասին յիշել այն իրողությունը որ ուսս հրէաները բաշտասան օրենքներին ենթարկվելով, տարբերնակ բնաւորություն են ստացել։

Հրէաներին արգելված է մշտապէս բնակիլ ամրոցք Ռուսաստանում, բացի եւրոպական Ռուսաստանի Հարաւային նահանգների մի քանի տեղերից։ Մի և նոյն ժամանակ նրանց արգելված է գնել հողային կալուածներ։ Այդպիսով հրէաները մի տեղ են խմբվում, առանց միջոց ունենալու բացի մանրավաճառութեան, գինեվաճառութեան և վաշխառութեան, ուրիշ որ և է գործերով պարապելու։ Հրէայի առջև բաց չէ այն բոլոր ուսումնական, պետական, հասարակական գործունեութիւնների ասպարեզը, որ բաց է քրիստոնեայ գաւառացիներին պատճառով ուսս քաղաքացուն։

Իր բացառական դրութեան շնորհով հրէան դարձել է վաշխառու և հարստահարիչ։

Որքան ուժեղացրէք ուսս ամրոցի տգիտութիւնը և մոլեռանդութիւնը։ Գիւղացին պէտք է պետական կամ հասարակական հարկը վճարի։ Նա փող չունի և դիմում է ուսս կամ հրէայ վաշխառուին մեծ տոկոսներով նրանցից փոխ առնելով մի յայտնի գումար։ Բայց քրիստոնեայ հասարակական վաշխառուն ինչքան էլ հարստահարի մուժիկին, սա այն ասոնձան վրդովված չի լինի նրա դէմ, որքան հրէայի դէմ։ Թէև երբեմն էլ միատեսակ խոշոր տոկոսներ են վերառնում, որովհետև մէկը քրիստոնեայ է, իսկ միւսը հրէայ....

Բացի տարանից „Գոյսա՝ լրագրերը ուշադրութիւն է դարձնում և այն տխրության երանգների վրա, որ վերջին տարիներս ուսս մամուլի խաւարասէր մասը իր յոգուածներով անընդհատ աշխատում էր գրգռել ամբոխի մոլեռանդութիւնը հրէաների դէմ։ Այդ խաւարասէր լրագրերի ասածով ամեն անաջողութիւն, ամեն անհասկանալի տառապանքի մէջ մեղաւոր էին հրէաները։ Ժողովրդը տարուց, ընտրացաս ամեն դիպուածում թափել իր դժգոհութիւնը հրէաների վրա, ամեն իր դժբաղդութեան մէջ նրանց մեղադրել։

Ահա այն ծառայութիւնները որ մամուլը անում է հասարակութեան պատճառով ուսս քաղաքացուն։

Ինչ է։

Ուրեմն ունեցողներ ուսս ամրոցի տգիտութիւնը և մոլեռանդութիւնը։ Գիւղացին պէտք է պետական կամ հասարակական հարկերի հարը վճարի։ Նա փող չունի և դիմում է ուսս կամ հրէայ վաշխառուին մեծ տոկոսներով նրանցից փոխ առնելով մի յայտնի գումար։ Բայց քրիստոնեայ հասարակական վաշխառուն ինչքան էլ հարստահարի մուժիկին, սա այն ասոնձան վրդովված չի լինի նրա դէմ, որքան հրէայի դէմ։ Թէև երբեմն էլ միատեսակ խոշոր տոկոսներ են վերառնում, որովհետև մէկը քրիստոնեայ է, իսկ միւսը հրէայ....

Բացի տարանից „Գոյսա՝ լրագրերը ուշադրութիւն է դարձնում և այն տխրության երանգների վրա, որ վերջին տարիներս ուսս մամուլի խաւարասէր մասը իր յոգուածներով անընդհատ աշխատում էր գրգռել ամբոխի մոլեռանդութիւնը հրէաների դէմ։ Այդ խաւարասէր լրագրերի ասածով ամեն անաջողութիւն, ամեն անհասկանալի տառապանքի մէջ մեղաւոր էին հրէաները։ Ժողովրդը տարուց, ընտրացաս ամեն դիպուածում թափել իր դժգոհութիւնը հրէաների վրա, ամեն իր դժբաղդութեան մէջ նրանց մեղադրել։

Ահա այն ծառայութիւնները որ մամուլը անում է խաւարասէրները իրանց ազգին և ինչ հետևանքի կարող է հասցնել մոլեռանդութիւնը ոչ ուսական։

Գ. Ա.

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՆԱՄԱԿ ԵՐԵՒԱՆԻՑ

—

Մարտի 25-ին

Տասներեք 81 թուականը չը կոխած՝ ինքս քեզ տխրանալ էի որ գալիք չորքոտանի մի նամակ ուղարկեմ «Մշակի» ընթերցողներին՝ անպիտ կեանքին վերաբերեալ, և կարծում էի մինչդամայն ուրախացնել։ Բայց այս թուականը, տարաբաղդաբար, ինձ վրա ուրիշ ազդեցութիւն ունեցաւ, գնելով իմ առաջ բարոյական և նիւթական արգելութիւններ։

Չեմ կամենում բացատրել այդ երկուքին արգելութիւնների պատճառները, այլ կամենում եմ ասել որ նիւթ գրանք չը լինելին, ես յուսահատից մինչև այսոր չատ անկեղծութիւններ հաղորդած կը լինեի. որովհետև նիւթի պակասութիւն չը կար։

Այնքան առաջ կատարվում էին ուրախ ու տխուր իրողութիւններ, որոնցից՝ հենց թէ մից մարդասպանութիւն, քանի մի աւազակութիւն, ժառայության անհաւատարմութիւն և նենգութիւն, վարդանանց յիշատակին հանդէս հանդիսաւորութիւն, բարեգործական նպատակով ներկայացումներ և նուագածութիւն, հրապարակական յաշղաղ գասախոսութիւն, թեմական դպ. հոգաբարձութեան մէջ կատարված փոփոխութիւն, քաղաքային վարչութեան մէջ վեհած, բայց չը կատարած կարեւոր խնդիրներ, եկեղեցական երեցփոխանների ձեռքով կատարած ազատարար գործութիւններ. Ազատարար էայսոր ազատարար մանուկ ասելիս. եղած հոգեհանգստեան պաշտաւնեներ, այս մասին՝ Նորին վեհափառութեան կողմից ուղարկված եպիսկոպոսների սրբազան։ քարոզներ. նոր գանձապետին հաստատարարի մեռաւ. երգման հանդէսներ և այդ ասելիս նորին գեղազանգութեան կողմից արած կարգադրութիւններ որ՝ ամեն մի կրոնի պատասխանատուները երգուեն իրանց եկեղեցում. բայց դրան հակառակ՝ և ի գոյութիւն հասարակ ժողովրդեան. մեր մի քանի երեսելի հայերի երգումը ուսս եկեղեցում. այս ասելիս եղած տարաձայնությունը ժողովրդեան կողմից և այլն և այլն։

Ինչպէսի վրա չարժէ խոսել. կասէք դուք. համառայն եմ. Ներկայս էլ ասատ նիւթեր է տալիս մտածելու, գրելու. և մինչև գրելու։

Չը նայելով որ հանդամանքներս չեն նեղում ասելի բարգաղդի գիտել ընթացքի գործերը. այնու ամենայնիւ՝ լաւ է գալ մի բան ասել. քան թէ բարգաղդին չասել այլնչ։ Եւ ասելու համար չեմ սիրում այն մարդկանց. որոնք տարաբարութիւն ունենն մինչև վատը տեսնելու և գէշը գրելու. որոնք չարամտաց թեսանիցիր ու մանրակրկիտ են իրանց գործերի մէջ։ Ընդհանրապէս ցանկանում եմ նա որ գրածս լինի ասելի նիւթերդիր եղելութիւնների է ակամա մասների. քան թէ մանր գեղեցիկներից հանած եզրակացութիւններ. Ինձ ասելի գիտութիւն և բաւականութիւն են տալիս այն յոգուածները, որոնք նիւթերդիր են լինում ասարինութիւնքան. բարոյականի. քան թէ վատութիւնքան. չարագործութիւնքան։ Եւ այս չատ հասկանալի է։ Զարգացութիւններ յայտնող

ԴԱՒԻԹ ԲԷԿ

ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՎԷՊ

(1722—1728)

—

2.

Տաճիկ վանքը կառուցված էր նոյն անունով ուանի մոտ և սկսում 896 թուից գոյութիւն ունէր։ Շարունակ վանքից բնակ Տաճիկը սիրուանում եղաւ Սիւնեաց տարբերակողների. որոնք այլ անունով կոչվում էին մարտագրքեր։ Տաճիկ մարտագրքերները թէև նանաչում էին Էջմիածնի Հայրապետի գերիշխանութիւնը, բայց մի և նոյն ժամանակ իրանց առանձին եպիսկոպոս կառավարութիւնն ունէին։

Վանքը շինված էր լեռնային գեղեցիկ մոտ՝ ինի բարձրանալիքի վրա. շրջապատած աշտարակներով և ամուր պարիսպներով. որոնք դրսից նրան ունէին մի անառիկ բերդի նմանութիւն էին տալիս։ Նրա առջևից բնված էին անտառի նման խոր և մթին ձորեր. որոնց միջով գուռով. որտեղով անցնում էր Արտանա գետը։ Շրջակայ բոլոր լեռները. որոնց ստոր գագաթները կորչում էին ամպերի մէջ. պատած էին խուլ. անանցանելի անտառներով։ Դեղի վանքը տանող ճանապարհները ընված էին նեղ փոսերի. տարափների կիրճերի միջով. որտեղից մի մարդ միայն կարող էր անց կենալ։ Մի մեռած հրացանաւոր բաւական էր կանգնեցնել մի որ և իցէ բանակ. որ թէպէտ չը տայրն մի տարողի լեցնեին մեռած գործել գնալի վանքը։ Դուցէ վանքի այդ անառիկ դրութիւնը. որ պաշտպանված էր բնական ամրութիւններով. պատճառ տուեց տեղափոխել այնտեղ Սիւնեաց աշխարհի արքեպիսկոպոսութեան մայր աթոռը. ժամանակի փոփոխիչներից անվտանգ պահելու համար։

Դաւիթ բէկի գրելով այստեղ կայնի՝ մի տրք նշանագրաս. տասն և երկու նեղմեսպանները. քանի և չորս վարդապետներ. վանքը ունէր չատ գիւղեր. ագարակներ. ընդարձակ անտառներ. լայնատարած արտամարգեր և ուրիշ չատ կալուածքներ. որոնք ընծայված էին Սիւնեաց թագաւորներից. իշխաններից. իշխանուհիներից. կամ գնել էր ինքը միաբանութիւնը։

Վարդանանց տանն էր. վանքի մէջ կատարվում էր Աստուծոյի գաւազանների հոգեհանգիստը։ Տաճարի մէջ. սեղանի հանգիստ. գրած էր մի գաղտ. որ ծածկված էր սեղանում գիպանիներով։ Երեք մոմեր տրամիկ աշտանակների մէջ լուսաւորում էին գաղտը։ Նրա վրա գրած էին՝ մի խաչ. մի ուսեռական և մի քանի հատ տրեր։

Սեղանի վրա մատուցվում էր սուրբ պատարագը։ Ինքը վանահայրը՝ Նիրսես արքեպիսկոպոսը պատարագիչ էր։ Վանքի ամբողջ միաբանութիւնը. զարդարված քանդակներ գեղեցիկ. ոսկեսատ սուրբ խորհրդեն։

Նստատեղի գաղտը շրջապատել էին Սիւնեաց աշխարհի նշանաւոր ասպետները։ Նրանց մէջ կանգնած էր Դաւիթ բէկը Մխիթար ազատարարի և իր միւս ընկերների հետ։ Տաճարը լիքն էր բազմութիւնով։ Վանքի բանակում նոյնպէս ասեղ գցելու տեղ չը կար։ Վանքի գաւառը շրջապատած էր բազմաթիւ. կամաւոր զինուորներով և մերձակայ գիւղացիների ամբոխով։

Պատարագի խորհուրդը ատարվելուց յետոյ. եկեղեցական դասը կատարեց հոգեհանգիստը։ Երբ ասեն ինչ վերջացած էր. Նիրսես արքեպիսկոպոսը խոսեց մի քարոզ։

«Լաւատեղ ձեր ուրի ասելն գրած է մի գաղտ.—այսպէս սիրեց իր քարոզը.—գա վարդանի գաղտն է։ Ձեզանից ամեն մէկը գիտէ. թէ ով էր վարդանը։ Բայց գուցէ չատերը չը գիտեն. թէ ինչ էր վարդանը։—վարդանը մի սամ բոլշ ժողովուրդ էր։ վարդանը այդ ժողովրդի մարմնացած բարդն էր։ Բարդ՝ բանաւորեան գէմ. բարդ՝ անարդարութեան դէմ. բարդ՝ անազատութեան դէմ։

«Մեր պատմութիւնը ասում է մեզ չատ նշանաւոր մարդիկ։ Մենք ունենալ ենք Հայկ. որ ոխտանների հետ էր պատերազմում։ Մենք ունենալ ենք Արամ. որ սպանեց ասորոց արքի որդուն։ *) Մենք ունենալ ենք Տիգրան. որ ընդեց վիշապների ցեղը։ Մենք ունենալ ենք մի ուրիշ Տիգրան. որ ջարդում էր Լուկուլլոսի ու Պոմպեոսի լեգեոնները։ Մենք ունենալ ենք ուրիշ չատ հերոսներ. բայց դրանցից և ոչ մէկը վարդանի չէ կարող լինել։

«Այդ քաջերի հետ մնացած էր գորքը. այսինքն վարձկանների մի գասակարգ. որոնց գործ էին ասում չատ անգամ անեղասակ աշխարհակալութիւնների մէջ. միայն իրանց գրպանը փարքարելու համար։ Զորքը ստրուկ էր թագաւորի. իսկ նրանց փառքը էին վայելում։ Զորքը հանգիստ էր տարվում. բայց նրա ստրկութիւնը քաղցած էին մեռում. ստրկութիւնը չատանում էր զորքի տարը։

«Բայց վարդանի անձնատուրութեան մէջ մնացած էր ժողովուրդը։ Նրա փառքը ժողովրդին էր պատկանում։ վարդանը—ինքը ժողովուրդն էր։

«Նրա հետ մնացած էր գեղերը. մի ձեռքում խոշ միւս ձեռքում սուր բռնած։ Նրա հետ մնացած էր շինականը. մի ձեռքում բահ՝ միւս ձեռքում նիզակ բռնած։ Նրա հետ մնացած էր ազատականը. քաղաքացին. և որ ամենագլխաւորն է՝—հայ կինը։

«Ակնեալ նախարարների շրջագայելներից. մինչև գիւղական ազգատոհմերը թարմանում ազատասիրութեան վառ հոգին։ Զորքերնից և հայ կինը։ Նա իր հրեշտակային գեղեցկով ուելի վառեց. ուելի բարձրեց ժողովրդի ձառերը։ Նա թաղեց իր պատանեները. մոռացաւ իր փափկութիւնը և ստիպեց տանել զինուորի կեանքի խստութիւնները։ Թանգագին բնենդերի. նուրբ կերպասների փոխարէն զգեցաւ

*) Ասորոց գիւղացը. որին սպանեց Արամը. կոչվում էր Բարշամ. նա համարվում էր ասրի որդի. և Բարշամ բառը ասորոց լեզուով ազգ է նշանակում։

պատերազմոց մարդու. գոչա հագուստը։ Եսկենուա մարդարիտների փոխարէն նա իր կուրծքը զարդարեց երկաթի գրանով։ Դանաբեզէն պատի փոխարէն նա իր գլխին դրեց պղնձաձոյ սաղաւարտը։ Ոսկի մատանիների փոխարէն կրեց սուր. փտան. նիզակ։ Ամեն բան տուեց նա. ամեն բան գտնեց հայրենիքը փրկելու համար։

«Այդ կինը խառնվում է գործի մէջ. դա նրա յաղթությունքան ամենապարզ նշանն է։ Հայ կինը չարժեց. ոգեորեց. տարի կանգնեցրեց ժողովրդի բոլոր դասակարգերը։ Իսկ վարդանը այդ դասակարգերի միատարի յոգը. նրանց միանալուց հետ կազմեց ոգեկը գործաս։

«Վարդանը ժողովրդի հոգու արտայայտութեան ձեւնդն էր։ Բայց ինչ էր ժողովրդի պահանջը. ինչ նպատակ ունէին նրա հոգեկան ձգտումները։

«Հայաստանը իր արեւմտեանի մէջ էր գտնվում։ Արշակունեաց հզոր պետութիւնը դեռ էր գեղացել Տիրանի նենգութեանը։ Ոմանք թագաւորների գահը խորտակված էր. նրանց փոխարէն սիրում էին պարսիկ մարդպանները։ Սուրբ Գրիգոր Լուսաւորչի հայրապետական արքունական նեղությունները փրկված էին. Պարսիկը իր պիգի ձեռքը տարածել էր մինչև նեկեղեցու սրբարանը։ Քրիստոսի հոտը մեռանել էր առանց անձնուէր հովուապետի։ Նիրսես մեծի. Սահակ Պարթեւի. Արիստակէսի և վրթանեսի սիրտը վրա պարսիկները նստանում էին Սարմանի. Շիրմանի. Բզնունեաց ու դրանց նման չարագործների։

«Կանգուն մնացել էին միայն հայոց նախարարները. Դրանք. որպէս հայրենիքի բոլոր ծառայությունը իրանց վրա կրող սիւներ. գեռ պատասխանում էին կործանված Հայաստանի մնացած փշրանքները։ Պարսկական նենգությունը սկսեց այդ նեցուկներն ու տապալել։ Նրանց ու խորտակել. որպէս զի ազգային չինքը մնանգամայն քարուքանդ անել։ Հայաստանը թագնում էին հայ զինուորից թաքուր. հայ նախարարից զուրկ. իսկ նրանց երկար տարիներով ուզուրում էին